

Tasa-arvoa vai erojen politiikkaa?

Sosiaalisesta kulttuuriseen kansalaisuuteen

Pirkkoliisa Ahponen: *YTT, professori, sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan oppiaineryhmä,*

Joensuun yliopisto

pirkkoliisa.ahponen@joensuu.fi

Janus vol. 16 (2) 2008, 127-145

Janus

Tiivistelmä

Sosiaalista kansalaisuutta perustellaan universalismin ja tasa-arvon inkluusiivisin ideaalein, kun taas kulttuurisesti kansalaisuus toteutuu yksilönvapautena ja yhdenvertaisuutena. Käytännön tasa-arvopolitiikkaa on edistetty laajentamalla vähemmistöjen oikeuksia eksklusiivisin perustein kansallisuus-, sosiaaliluokka- ja sukupuoli-intresseistä käsin. Näin päädytään tasa-arvon paradoksiin: erilaisuus merkitsee eriarvoisuutta kvalifikaatioina ja preferensseinä. Kulttuurinen erojen politiikka asettuu vastakkain talouden arvologiikasta käsin perustellun tasa-arvokäsityksen kanssa. Monikulttuurinen tasa-arvo on poliittisesti kiistanalainen käsite. Globaali kansalaisuus ei rajoitu kansallisvaltion enemmistödemokratiaan. Erialaisten yhdenvertaisuutta ja toisten kunnioittamista vaaditaan kulttuurin merkityksellisenä sisältönä, ratkaisuksi kulttuurivähemmistöjen diasporisiin ja hybrideihin elämäntilanteisiin. Ongelman ydin on tasa-arvoisen kansalaisuuden kulttuurinen perustelu niin, ettei se olisi vain väline eriarvoistavia sosiaalisia, taloudellisia tai poliittisia tavoitteita varten.

Tasa-arvoisen kansalaisuuden ulottuvuudet

Kansalaisdemokratian eurooppalaiset juuret ovat antiikin sivistyksessä. Antiikin perintönä käsitämme yhteiskunnan parhaiten toimivan kansalaisoikeuksien perustalta. Demokraattisen maan kansalainen saa oikeutensa ja vapautensa synnyinlahjakseen, mutta maahantulijan on osoitettava ansainneensa ne. Kansalaisten poliittis-sosiaalinen toimintatila on laajentunut asteittain demokratian kehittyessä¹. Samalla kansalaisten tasa- ja eriarvoisuuden säätelytavat ovat muuttuneet. Laajeneva julkisuus vahvistaa demokratian kaksoissidosta mikä, kuten Held (2006) esittää, vaatii jatkuvaa valtiollan reformointia ja kansalaisyhteiskunnan restrukturointia.

Demokratiassakin kansalaisoikeuksien toteuttaminen on suhteellista. Periaatteessa kansalaisuus toteutuu sitä täysivaltaisemmin, mitä avarampi on tila toimia ja sitä vajaavaltaisemmin, mitä

ahtaammat toiminnan rajat ovat.² Emansipaatiassa vallataan tilaa oman toimijaryhmän vapauksien ja oikeuksien toteuttamiseen. Tämän valtuuksen modernina perusteluna on elämänmahdollisuuksien vapauttaminen traditionaalisista pidäkkeistä, kuten riistosta, eriarvoisuudesta ja sorrosta. Oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja osallistumismahdollisuuksia on kansalaisuuden keskeisinä tavoitteina edistetty sosiaalisesti artikuloimalla vielä toteutumattomia tarpeita ja diagnosoimalla tasa-arvopuutteita (ks. Ahponen 1991, 17–18). Yhteiskuntapolitiikkaa avartava kulttuurinen utopia on saanut sisältönsä kansalaisdemokratian ideaalista. Se on osoittanut mahdollisuudet täysivaltaisen ja tasa-arvoisen kansalaisuuden toteutumiseen kaikille, jotka kykenevät toteuttamaan itseään toimimalla aktiivisesti ja tekemällä hyvää elämää edistäviä arjen valintoja. Aktivaatiosta on tullut kansalaisuuden keskeinen nimittäjä marginalisoitujen valtaistamisena, uutena tuottavana vapaaehtoistyönä ja terapeuttisena hallintana (Rose 2006, 89). Aktii-

vinen kansalaisuus on osallistumista yhteishyvän kartuttamiseen.

Tasa-arvon tavoite saa hyvän yhteiskunnan utopian toteuttajat uskomaan ihmisen rajattomaan kehityskykyyn. Näin de Tocqueville (2006) perusteli näkemystään amerikkalaisesta demokradiasta 1800-luvulla. Tämä usko vahvistuu muutoksissa, jotka parantavat kansalaisten asemaa, kun "aina pakenevan täydellisyden mielikuva tarkentuu ihmismielessä" (de Tocqueville 2006, 440–441). Toisaalta de Tocqueville huomautti, että demokradiata tasa-arvon filosofiana vaatii ihmisiä toimimaan käytännössä, ei vain mietiskelemään abstrakteja totuuksia. Yhteiskunnallisen tiedon odotetaan tuottavan käyttökelpoisia sovellutuksia mahdollisimman monen saataville.

Antiikin kaupunkivaltiossa tieto ei ollut kaikkien saatavilla ja ideanakin täysivaltainen kansalaisuus koski vain aristokratiaa. Vapailla miehillä, jotka nähtiin kykeneviksi kansalaistaitoihin ja kansalaishyveisiin, oli oikeus tuoda äänensä kuuluviin ja tehdä päätöksiä julkisilla areenoilla. Poliittinen kansalaisuus ymmärrettiin aktiiviseksi toiminnaksi ja kansalaisoikeudet velvoittivat toimimaan yhteiseksi parhaaksi. Yhteiskunnan poliittisen tahdon toteutuminen vaati kasvatusta ja opetusta saamaan aikaan hyviä luonteita yhteiseksi hyväksi, josta "valtio kasvaa ympyrän tavoin", kuten Platon (2001, 133–134) hyvän valtion ideassaan esitti. Kansalaisvaltaa, johon sisältyi kasvatusta hyveisiin eli kultivoituminen, luonnehdittiin antiikissa demokradian hyvänä ilmentymänä, kun taas suorassa kansanvallassa nähtiin piilevän anarkian uhka.

Nykyaikana täysivaltaisia kansalaisoikeuksia ei rajata vain "vapaiden miesten" edustaman aristokratian piiriin. Kansalaisoikeuksia laajentava utopia saa elinvoimansa sosiaalisen tasa-arvon, poliittisen oikeudenmukaisuuden ja yksilöllisen itsensä toteuttamisen ideaaleista. Kaikki kansalaiset sitoutuvat yhteiskuntasopimuksessa toteuttamaan yhtäläisiä perusoikeuksia ja hyväksyvät,

kuten Habermas (1994, 107–108) tähdentää, kansalaisvaltaan pohjautuvan valtiovallan toiminnan vapauksien ja velvollisuuksien laillisuuden vartijana. Kansalaisyhteiskunnan tehtävänä on edistää kansakunnan ja kansainyhteisön yhteishyvä. Kansalaisuuden perustelu täysivaltaisena, tasa-arvoisena ja yhdenvertaisena vaatii kansalaistoimintaan sisältyvien taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja kulttuuristen näkökohtien huomioonottamista ja yhteensovittamista.

Sosiaalista kansalaisuutta punnitaan yhteishyvän karttumisenä ja saavutetun hyvinvoinnin tasa-arvoisena jakamisena yhteiskunnan jäsenille. Yksilönvapaus kulttuurisen kansalaisuuden lähtökohtana taas avaa toimijoille mahdollisuudet toteuttaa itseään subjektiivisesti merkityksellisiin tavoin. Vapaus erillaisuuteen edistää toimijoiden luovuutta. Erilaisten yhdenvertaisuus kulttuurisen kansalaisuuden tavoitteena ei tarkoita sosiaalisten asemien samankaltaisuuteen perustuvaa tasa-arvoa, vaan yksilönvapautta rajoittavien kansalaisuusesteiden purkamista. Vapausoikeuksien laajentamista perustellaan yksilöllisen hyvän elämän edistämiseksi. *Vaurioittaako vapausasteiden viritys äärimmilleen yhteishyvän periaatetta täysivaltaisen kansalaisuuden edellytyksenä?*

Kulttuurisen ja sosiaalisen kansalaisuuden perusteluissa on ristiriita yksilönvapauden ja yhteishyvän edistämisen välillä. Kulttuurinen yhdenvertaisuus ei voi perustua välineellisen tasa-arvon käyttöön sosiaalisen yhteisyyden standardimitana. Samastumisen, samanlaisuuden ja samankaltaisuuden termein ymmärretty tasa-arvo joutuu koetukselle moninaisten yhdenvertaisuudessa ja erilaisten samanarvoisuudessa. *Tarjoaako kulttuurinen erojen politiikka tasa-arvoa edistävän ratkaisun tähän dilemmaan haastamalla sosiaalisen kansalaisuuden universaaliologiikan?* Tämä artikkelini ydinkysymys ajankohtaistuu nykyisessä kilpalyhteiskunnassa, jossa on kysyntää tehokkaille, taitaville ja osaaville kansalaisille. Kansalaisvastuuseen vedotaan niin yksilönvapa-

uksien edistämisen kuin yhteishyvänkin puolustamisen nimissä.

Kansalaisuus on monisyinen kompleksi, jolla on sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset ulottuvuutensa. Pyrin avaamaan näkökulmia tämän ongelman käsittelyyn. Tarkastelu on ensisijaisesti teoreettista eli käsitteiden perustelua koskevaa. Ongelmaa jäsentävänä ja konkretisoivana aineistona ovat kansalaisten perusoikeuksia ja niiden laajenemista määrittelevät sopimusasiakirjat, joissa on sitouduttu moderniin yhteiskuntasopimukseen.

Aloitin ongelmankäsitteilyn valtiokansalaisuuden sovittamisesta unionikansalaisuuteen ja maailmankansalaisuuden vaatimusten törmämisestä Eurooppa-linnakkeen rajoihin. Tästä jatkan keskustelemalla sosiaalisessa sopimusteoriassa määritellyn kansalaisuuden kulttuurisista haasteista. Käsittelem universalismia sosiaalisen kansalaisuuden normina ja tasa-arvopolitiikan välineellistymisen takeena. Sosiaalisen ja kulttuurisen kansalaisuuden perusristiriita sisältyy tasa-arvopolitiikan perusteluun mahdollisuuksien ja saavutusten tasa-arvona. Puran tätä ongelmaa puntaroimalla kulttuurisen jäsenyyden ehtoja ja sosiaalisen vastavuoroisuuden rationaalista perustelua. Näin tulen oikeudenmukaisuuden ja riippuvuuden heiluriin ja yhdenvertaisuuteen globaalin kulttuurisen kansalaisuuden punnukseksi. Yhdenvertaisuus ei toteudu ei-kansalaisten kulttuuripoliittisesti vaillinaisten toimintamahdollisuuksien rajoissa. Ratkaisuksi on tarjolla vähemmistöjen kansalaisoikeuksia puolustava erojen politiikka tai "väen konstituutio" vielä haastavampana mahdollisuutena. Päädyn punta-roimaan tasa- ja eriarvoisuuden tunnistamisen välttämättömyyttä ja toisen kunnioittamisen velvoittavuutta haluttaessa toteuttaa täysivaltaista sosiaalis-kulttuurista kansalaisuutta.

Kansallisvaltiokansalaisuudesta yhdenvertaiseen unionikansalaisuuteen

Tasa-arvoisen kansalaisuuden ideaali nojaa universaaleihin ihmisoikeuksiin globaalissa kontekstissa. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (YK 10.12.1948) lähtee synnyintapahtumasta ihmisyyden universaalina alkupisteenä: "Kaikki ihmisolennot syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan". Ajatus jatkuu siten, että kaikki syntyvät suojaa ja hoivaa tarvitsevinä, mutta periaatteessa yhtäläisesti kehittymään suuntautuvina ja kulttuurisia oppimismahdollisuuksia omaavina.

Tämän päivän "jälleenyhdistynyt Eurooppa" vetoaa universalismin kulttuuriseen perintöönsä edetessään "sivistyksen, edistyksen ja vaurauden tiellä" kaikkien kansalaisten "oikeuksia kunnioittaen ja tulevista sukupolvista ja maapallosta vastuuta kantaen" (Euroopan Unionin virallinen lehti C 310, 2004). Sopimus Euroopan Unionin perustuslaista kattaa ylikansalliset kansalaisoikeudet. Tässä sopimuksessa Euroopan Unionin perusarvoiksi listataan ihmisoikeudet, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo ja oikeusvaltioperiaate, joka sisältää myös vähemmistöjen oikeudet. Euroopan Unionin jäsenvaltiot sitoutetaan moniarvoisuuden, syrjimättömyyden, suvaitsevaisuuden, oikeudenmukaisuuden ja yhteisvastuun jaloihin tavoitteisiin. Naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen, sukupolvien yhteisvastuu ja lasten oikeuksien suojelu kuuluvat Unionin ideaaleihin osana kansalaisten yhdenvertaista kohtelua. Samalla silti on tähtäimessä "erittäin kilpailukykyinen sosiaalinen markkinatalous" ja vapaa, vääritymätön kilpailu sisämarkkina-alueella.

Suomi on EU:n jäsenvaltiona sitoutunut kansalaisuuden edistämiseen perustuslaissa, laissa sukupuolten välisestä tasa-arvosta työelämässä sekä yhdenvertaisuuslaissa. Nämä perussopimukset on synkronisoitu EU:n tapaan nähdä kansalaisuus taloudellisten, poliittisten, sosiaalisten ja

kulttuuristen komponenttien yhtälönä. Suomen perustuslaissa (L 1999/731) kaikille kansalaisille kuuluviin perusoikeuksiin luetaan ihmisten yhdenvertaisuus ja tasavertainen kohtelu sekä julkisen vallan turva perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Yhdenvertaisuuden ulottuvuudet esitetään Suomen perustuslaissa siten, että ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdeksi yhdenvertaisuusperusteluksi esitetty "alkuperä" viittaa syntyperään, joka edelleen on kansalaiseksi pääsyn ensiarvoinen peruste.³

Syntyperä erottaa meihin kuuluvat toisina kohdelluista. Etnisyys- ja kansallisuuslähtöisissä kulttuurisissa fiksaatioissa kansalaiset identifioidaan perhe- ja kansakunnasta lähtevin luokituksin; syntyperän, paikallisuuden ja homogeenisuuden käsittein. Syntyperä on säilynyt eriarvoisuuden merkitsijänä, vaikka nyt enemmän kulttuurisin kuin biologisin termein (Ratcliffe 2004; Phillips 2007). Kun valtiolta toteuttaa kansalaisoikeuksia instituutioissaan, syntyperä asemoi kansalaiset perheyhteisön ja kotipiirin sisältä ulkoreunalle asti. Kotimaa on myös isänmaa. Äidinkieli perustelee puheoikeutta ja ilmaisuvapautta koskevia kielisäädöksiä. Virallisten kansalliskielten kirjon laajentaminen ei – enempää kuin yhteisestä maailmankielestä sopiminenkaan – tee meistä kulttuurisesti tasa-arvoisia. Kielivalta on kulttuurista pääomavaltaa.

Sosiaalipoliittisena lähtökohtana sosiaalisessa kansalaisuudessa on lievittää yhteiskunnassa vallitsevaa eriarvoisuutta. Pyrkimyksenä on taata oman valtion väestölle oikeudet taloudelliseen turvallisuuteen ja normaaliin eli "normien mukaiseen" elämään. Hyvinvointivaltionkin kansalaiset toimivat välttämättä eriarvoisissa asemassa kuntalaisina, työntekijöinä tai yrittäjinä, eläkeläisinä, opiskelijoina ja perheenjäseninä sekä sukupuolensa ja ikäryhmiensä edustajina.

Kaikki kansalaiset kuuluvat periaatteessa hyvinvointietuuksien piiriin, mutta käytännössä etuuksien saajat valikoidaan ja asetetaan järjestykseen tarve- ja ansaintaperiaatein. (ks. Anttonen & Sipilä 2000; Julkunen 2001; Helne ym.2003.) Eri kansalaisryhmien tasa-arvoistumista punnitaan sosiaalisen kansalaisuuden universaalien tavoite- normien varassa, pääsemättä kuitenkaan eroon taloudellisen kilpailun, kulttuuristen kvalifikaatioiden ja sosiaalisen valikoinnin aikaansaamasta eriarvoisuudesta.

Sosiaaliset oikeusturva- ja tasa-arvoperustelut suhteutetaan kansallisvaltiossa tai sitä vastaavassa laajemmassa yhteisössä, kuten EU:ssa, enemmistödemokratiaan nojaavaan päätöksentekoon. Tasa-arvoa käytetään laskennallisena normina perusteltaessa sosiaalisen kansalaisuuden toteutumista. Perustelut eivät yhtä lailla koske täysivaltaisia kansalaisoikeuksia vailla olevia vähemmistöryhmiä tai ei-kansalaisia, joihin sovelletaan erityistoimenpiteitä. Heidän toimintatilansa on kutistettu ghettoon tai rajattu marginaaliin. Marginaalitoimijoiden oikeusturvaongelmat ilmenevät erityistilanteissa. Yhdenvertaisuuden rajoja testataan päättämällä, onko voimassa olevia oikeutettuja lakinormeja rikottu tai punnitsemalla lain sanan tulkinnanvaraa tai lain suojan puutteita.

Kulttuurisen kansalaisuuden ongelmat koskevat hyvinvointivaltiokansalaisuuteen sisältyvien tasa-arvo-oletusten implisiittisiä rajauksia. Kansalaisuutta toteutetaan kulttuurisesti yksilönvapauden ja luovuuden lähtökohdista subjektiivisesti merkityksellisissä elämäntilanteissa. Kulttuurinen globalisaatio vaatii ulottamaan kansalaisoikeudet ja vapaudet yli kansallisvaltiorajojen. Lisääntynyt liikkuvuus ilmenee maasta- ja maahanmuuttona, pakolaisuutena, kotipaikkaa vailla olemisena, kansainvälisinä parisuhteina ja ekspatriaatti- ja prekariaattiluonteisina työsuhteina. Nämä liikemuodot vaativat laajempia tasa-arvopolitiikan käytäntöjä kuin kansallisvaltiokansalaisuus. Rajoja ylitettäessä universaalit ihmisoikeuspuutteet

ja kansalaisvapauksien rajoitukset koetellaan käytännössä. Globaali kansalaisdemokratia edellyttää toisenlaista yhteiskuntasopimusta kuin tähänastinen sopimusyhteiskunta.

Sosiaaliset kansalaisoikeudet ja niiden kulttuuriset rajat

Sosiaalinen sopimusteoria tukee liberaaliin yksilönvapauden ideologiaan perustuvaa kansalaisuutta. Valtio takaa jäsenkansalaisilleen periaatteessa yhtäläiset ihmisoikeudet, joiden vastapainoksi se oikeutetusti vaatii suvereniteettia ylläpitävien velvoitteitten täyttämistä. Sopimusajattelu takautuu Euroopan uskonnolliseen modernisoitumiseen; kirkon ja valtion tehtävälajien erottamiseen ja yksilönvapauksilla perustellun poliittisen toimintatilan avautumiseen. Hallitsijansa kanssa yhteiskuntasopimuksen laatineet vapaat yksilöt saavat kansalaisoikeudet turvatakkuiden vastineeksi. (ks. esim. Held 2006; Hindess 2005.)

Kansalaisoikeudet on tapana määritellä Marshallin (1992) termein poliittisina ja sosiaalisina. Niihin sisältyy henkilökohtaisen vapauden kunnioittaminen, mielipiteen ilmaisuvapaus sekä oikeus suojautua laittomuksilta ja syrjinnältä. Käytännössä oikeuksien toteutuminen punnitaan politiikan areenoilla, eli aktiivisessa osallistumisessa yhteiskunnan toimintaan, äänioikeutena, yhdistymisoikeutena ja oikeutena vapaaseen tiedonkulkuun. Poliittisten oikeuksien käyttö on sidoksissa sosiaaliseen toimintatilanteeseen. Sosiaalisten oikeuksien nähdään liittyvän työhön ja perhe-elämään, opiskelumahdollisuuksiin ja hyvinvointipalvelujen saantiin. (Castles & Davidson 2000; Delanty 2002.)

Kulttuurisen globalisaation aikalaiskriitikot, kuten Delanty (2002) ja Stevenson (2003) ovat katsooneet Marshallin jättäneen kulttuurisen kansalaisuuden vaille huomiota. Williamsin (2001) käsitys kulttuurista kansalaisosallistumisesta to-

teutuvana arjen elämäntapana merkitsi käännettä kulttuurin ja yhteiskunnan suhteen tulkinnassa. Kulttuurintutkimus käynnisti diskurssin, joka ylittää kansallisvaltiokansalaisuuden eksklusiiviset rajalinjat ja purkaa sosiaalisiin ryhmäkategorioihin perustuvaa tasa-arvopolitiikkaa kulttuurisesti kiteytyneine hierarkioineen. Myös feminististä kansalaisuutta on alettu argumentoida entistä kulttuurisin termein, erityisesti multikulturalismin ja postfeminismin haasteiden vuoksi (Lister 2003; Lister ym. 2007, 77–108; Yuval-Davis 2000). Inklusio eli kansalaiseksi mukaanpääsy on osoittautunut jännitteiseksi prosessiksi, jossa tasa-arvopolitiikka ei itsestään selvästi käy yksiin vähemmistökuultuurien vaatimusten kanssa.

Universaali kansalaisuus sosiaalipolitiikan lupauksena

Sosiaalipoliittisten tasa-arvovaatimusten takana ovat taloudellisesti eriarvoistavat toiminnot ja niiden poliittisesti latautuneet sosiaaliset ja kulttuuriset sisällöt. Sosiaalisesti katsoen kansalaisuus esittäytyy "inklusion operatiivisena määritelmänä" (Eräsaari 2005, 264). Kansalaisoikeuksien inklusiivista alaa on asteittain laajennettu omistavasta väestöstä työtätekeviin, mitä Turner (1986) ja Barry (2001) korostavat käsitellessään tasa-arvoisen kansalaisuuden poliittisiä ehtoja. Sosiaalisesti kategorisoitu kansalaisuus oikeuttaa poliittisen osallistumisen, jonka sisältönä oleva solidaarisuus kartuttaa yhteishyvää. Yhteishyvän punninta palkka- tai eläkesolidaarisuutena edellyttää laskennallista tasa-arvoa. Sosiaalivakuutus kehitettiin kansalaisoikeuksien tasa-arvoistamiseksi institutionaalisessa yhteishyvän jakopolitiikassa, jonka vaatimukset pitkäaikaissitoumuksista ja sukupolvisolidaarisuudesta ovat nyt koetuksella.

Universalismi ja tasa-arvo ovat sosiaalisen kansalaisuuden sosiaalipoliittiselle perustelulle tärkeitä ideaalikäsitteitä. Nykyistä eurooppalaista kilpailutaloutta taustoittava hyvinvointivaltio

sitoutui universalismin periaatteeseen eli kaikkiin ihmisiin tai asioihin aina ja kaikissa tilanteissa yhtäläisesti sovellettavaan yhdenvertaisuusnormiin. Hyvinvointivaltio lupasi taata universaalit sosiaaliset oikeudet eli sosiaalisen yhteisyyden piiriinsä kuuluville. Täysivaltaisessa kansalaisuudessa tärkeäksi tuli sosiaalisten oikeuksien laajentaminen poliittisin toimenpitein kansallisvaltion sisällä.⁴

Hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikassa universalismia sovelletaan siten, että kaikki maksavat sosiaaliturvasta kykyjensä mukaan ja kaikki hyötyvät siitä tarpeidensa mukaan. Sosiaaliturva kattaa välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon julkisen vallan takaamana kansalaisoikeutena jokaiselle, joka ei itse kykene työllään ja siitä kertyneen pääoman turvin hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellytyksiä. Erytystoimenpitein on edistetty sukupuolten tasa-arvoa työelämässä tai tehostettu muutoin syrjinnän kohteeksi joutuneiden oikeussuojaa.

Taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen on ollut naisille tärkeä tavoite, mutta se ei ole tehnyt meistä sosiaalisesti itseriittoisia. Naisten kansalaisoikeuksien inklusiivinen edistäminen nähdään edelleen vähemmistökysemyksenä tärkeäksi, mutta erityiseksi, koska sukupuolipolitiikka vähemmistödiskurssina on kannanotto sosiaalisiin suhteisiin, joissa riippumattomuus kietoutuu riippuvuuteen. Kuten Lister (2003) on naisten kansalaisuuden ehtoja käsitellessään huomauttanut, suojaa, hoivaa ja huolenpitoa tarvitsevat ja antavat ihmiset ovat vastavuoroisesti riippuvaisia toisistaan. Huolenpito sisältää merkityksellistä palkitsevuutta juuri siksi, että inhimillisyyks välttämättä vaatii sitä.

Jos huolenpidon erityisyyttä ei arvosteta, suojeleva eli protektionistinen demokratia jää sosiaalista eriarvoisuutta ylläpitävän riippuvuuden leimaamaksi. Naistapainen työ määritellään miesvallalle alistettuna. Sukupuolisopimus jätti patriarkaalisesta valtasuhteen voimaan siirtämällä

yksityisyyden alueelle kuuluneet naisten tehtävät julkisen vallan piiriin, mutta määrittelemällä työn näissä tehtävissä vähempiarvoiseksi kuin perinteiset miesten tehtävät. Kulttuurisesti eriytynyt työnjako täydentää näin sosiaalisesti eriarvoistuneiden työmarkkinoiden valtahierarkian. Kestävää ratkaisua ei tuo patriarkaalisesta valtasuhteen murtaminen kapinoimalla ja panostamalla valtasuhteen matriarkaalisesta nurinkääntämiseen poliittisine voitto-optioineen. Valtaistamisstrategia, jossa hyväksytään eriarvoisen hallintasuhteen välttämättömyys, ei toteuta täysivaltaista kansalaisuutta kaikille tasa-arvoisena.

Suomessa yli 20 vuotta voimassa ollut tasa-arvolaki (L 1986/609) ja tuore yhdenvertaisuuslaki (L 2004/21) kohdistuvat kansalaisten julkiseen elämänalueeseen ja nimenomaan työelämän ehtoihin. Näiden lakien soveltamisalueiksi määritellään ammatinharjoitus ja elinkeinotoiminta, työhönotto, työolot ja työehdot, koulutus sekä ammattijärjestöjäsenyys. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa estämään syrjinnän sosiaali- ja terveyspalveluissa, sosiaaliturvaetuksien saamisessa, maanpuolustuksessa sekä asunnonhankinnassa ja yleisön saatavilla olevien palvelujen tarjonnassa. Se täydentää perustuslain määrittelyä syrjinnän kiellosta:

"Ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella."
(L 2004/21: 6 §.)

Universalismin lupaus kaikenkattavasta sosiaalisesta turvasta on hyvinvointikansalaisuuden normatiivinen ideaali, takeinaan tasa-arvo, solidaarisuus ja julkinen vastuu. Lupauksen katteettomuuden uhista on vasta alettu keskustella hyvinvointivaltion sisäisenä universalismin kutistumisena ja universaalietuuksien köyhtymisenä (Julkunen 2006b), kansalaisten hyvinvointivajeina (Julkunen 2006a) tai universalismia täydentävän

valikoivuuden (selektivismin) välttämättömyytenä (Niemi 2006). Tähän asti on edellytetty etuuksien osittaisuuden (partikularismin) tai turvan viimesijaisuuden (residuaalisuuden) ylitämistä institutionaalisesti entistä kattavammin. Ryhmäjäsensyys liittyy sosiaaliset kansalaiset valtiokansalaisuuteen. Sosiaalipolitiikassa kulttuuria on käsitelty syrjäytymisen tai vähemmistöjen marginalisoinnin ongelmana. Nyt kulttuurisen kestävyuden tavoite on tuotu sosiaalisen kestävyuden rinnalle (Helne ym. 2003) ja sosiaalityöhön on hahmoteltu erojen politiikasta lähtevää, osallisuuteen, kumppanuuteen ja valtautumiseen tähtäävää lähestymistapaa (Juhila 2006).

Kulttuurisesti kestävä kehitys ja transkulttuurisuuden diskursseissa huomio kohdistuu universaaliksi käsitetyn tasa-arvon ongelmiin heterogeenisessä yhteiskunnassa, jossa tavoitellaan "ekologista monimuotoisuutta" (Helne ym. 2003, 106) ja kulttuuriset erot "tunnistetaan ja hyväksytään, eikä niitä aseteta paremmuusjärjestykseen" (Juhila 2006, 108–109). Vähemmistöjen oikeudet vaativat kuitenkin erityistä suojaamista, mikä perusteele universaalimallin soveltamista sosiaalipolitiikkaan. Kulttuurisilta merkityksiltään erilaiset arvot on asetettava järjestykseen, koska universalismi edellyttää yksimielisyyttä arvojen yhteismitallisuudesta. Laskennallisen tasa-arvon perustein määritellään, kuinka kaukana tavoitellusta tasosta kunkin ryhmän hyvinvointitarpeet ovat. Näin ymmärrettyä tasa-arvolla ei ole merkityksellistä sisältöä tavoitteena sinänsä, vaan se toimii mittavälineenä, joka on käyttökelpoisuudessaan ideaalinen arvo tähdättäessä eriarvoisuuteen päämäärärationaalisin keinoin. Tasa-arvoon vedotaan omien ja jäsenryhmäintressien poliittiseksi edistämiseksi valtapyrkimyksissä, joissa oma asemapaikka halutaan paremmaksi kuin toisten.

Mahdollisuuksien ja saavutusten tasa-arvo

Tasa-arvon käyttöä eriarvoistumisen perusteluun valaisee mahdollisuuksien ja saavutusten tasa-arvon analysointi. Tätä käsitteparia on käytetty arvioitaessa sosiaalisen tasa-arvon ryhmäkohtaista toteutumista. Kyse on siitä, onko tasa-arvon kannalta tärkeämpää avata toimintamahdollisuuksia kaikille vai tasata lähtökohtien eriarvoisuudesta aiheutuvia toimintarajoituksia (Turner 1986). Liberalismin termein mahdollisuuksien tasa-arvossa punnitaan samanarvoista lähtökohdista ponnistavien toimijoiden kykyjä, lahjoja, voimia ja taitoja, kuten koulutukseen valikoitumista, opinnoissa edistymistä tai työuralla etenemisestä tilanteessa, jossa pääsyväylät opintoihin tai ammatteihin ovat periaatteessa avoimet. Yhtä lailla kyse on parinvalinnasta avoimilla parisuhdemarkkinoilla ja siten myös perheessä edelleen tapahtuvista valinnoista: oikeuksista vanhemmuuteen, hedelmöitykseen, lasten hankintaan ja kasvatustapojen valintaan. Kansalaiset asettuvat oikeudenmukaisen yhteiskunnan vaatimin tavoin eri toimija-asemiin antaakseen optimaalisen panoksen yhteisen hyvän edistämiseen. Tällöin lähtökohtaisesti vapaat ja tasa-arvoiset kansalaiset tavoittelevat hyvinvoinnin institutionaalista optimointia "tietämättömyyden verhon" takana (Rawls 1988). Kiistanalainen argumentti tässä logiikassa koskee kyvyltään ja lahjoiltaan erilaisten yksilöiden menestymistä kilpailussa parhaista asemista ja meritokratiaan johtavan tien reiluutta (esim. Callinicos 2001). Mahdollisuuksien tasa-arvo kulttuurisen kansalaisuuden perusteluna johtaa eriarvoistumiseen samoiksi oletetuista lähtökohdista.

Saavutusten tasa-arvo perustuu tasoitusten antamiseen toimintatilanteessa, jossa sosiaaliset lähtökohdat ovat erilaiset ja jossa eriarvoisuus vaikeuttaa täysien kansalaisoikeuksien saavuttamista ja täysivaltaisena kansalaisena toimimista. Kansalaisten universaalisti yhtäläiset oikeudet hyvinvointipalveluihin määritellään saavutusten

tasa-arvon näkökulmasta ideaalitavoitteeksi, jota kohti pyritään, vaikka tavoitteeseen pääsyä ei pidettäisikään täysin realistisena.

Niin saavutusten kuin mahdollisuuksienkin tasa-arvoa arvioidaan yhteisöstä ja yhteishyvästä käsin. Samapalkkaisuus kaikille voitaisiin taata jakamalla tasan se palkkasumma, jonka koko yhteisö on työllään ansainnut⁵. Jäsenten saavutuksiin (yhteistuloihin) pohjautuvia pienimuotoisia yhteisöllisen toiminnan kokeiluja tunnetusti on ollutkin monia, mutta lyhytaikaisia. Niiden toteuttamisessa on yleensä kompastuttu siihen, että joku on kokenut antaneensa yhteiskassaan enemmän kuin on saanut vastineeksi. Vastavuoroisesta vastikkeiden vaihdosta ei ole päästy yksimielisyyteen, jotkut yhteisön jäsenet ovat väistäneet velvollisuuksiinsa ja jotkut ovat väittäneet antamiensa etuuksien olevan toisten antamia arvokkaampia. Vapaamatkustajaongelma on tyyppiesimerkki sosiaalisen kansalaisuuden toteuttamisen vaikeuksista yhteishyvälähtöisesti ja siihen viitataan yleensä, kun mahdollisuuksien tasa-arvo käännetään oikeudenmukaisuuskysymykseksi yhteisön hyväksi annettujen kulttuuristen panosten perustein.

Kulttuurinen jäsenyyden politiikan puntarissa

Kulttuurisen tasa-arvon käsite on paradoksaalinen. Tasa-arvoisia laatuluokituksia ei voida asettaa paremmuusjärjestykseen. Subjektiiivisesti merkitykselliset kulttuuriarvot saavat tosin osakseen arvostusta vain parhaiksi valikoituneina ja kasautuessaan kulttuuripääomaksi edustamalla taitoa, pätevyyttä ja parhaita hyveitä. Siksi kulttuuridemokratia hyveenä soveltuu välineeksi hyvinvoinnin, palvelujen saavutettavuuden ja kansalaisosallistumisen perusteluun silloinkin, kun tasa-arvo kääntyy kuluttajanvalintojen vapaudeksi (Kangas 2004). Demokratia toimii kaukupohjana sisällöltään notkeille (likvideille) poliittisille artikulaatioille, jotka muotoillaan vas-

taamaan kulloisenkin toimintatilan ja tilanteen vaatimuksia.

Liberalismin ideaaleissa tavoitellaan sekä ihmisten universaalia yhtäläisyyttä että yksilönvapauden vaatimaa erityisyyttä. Postliberalistinen keskustelu kulttuurisesta kansalaisuudesta on tarttunut tähän dilemmaan purkamalla sosiaalisten jäsenkategorioiden – kuten sosiaaliluokan, kansallisuuden ja etnisyyden tai sukupuolen – sisältämiä kulttuurisia identiteettirajoja (esim. Hall & du Gay 1996; Barker 2004; Tan 2005). Kulttuurierojen identifiointi tuottaa liberaalilla moniarvoisuudella perusteltua identiteettipolitiikkaa, jossa tasa-arvo on erilaisten yhdenvertaisuutta. Erilaisuus eriarvoistuu yhteiskunnallisissa toiminnissa, joissa kulttuuri-identiteetit kiinnitetään ryhmäjäsenyyksiin ja sosiaaliin asemiin. Erilaisuutta ja moniarvoisuutta punnitaan niihin sisältyvän poliittisen latauksen mukaan. Identiteettipolitiikka merkitsee sosiaalisia tasa-arvomäärittelyjä purkavaa erojen politiikkaa, joka kyseenalaistaa jäsenyhteisöjä sulkeistavia ja jäsenyydestä poissulkevia kansalaisuuden määrittelyperusteita.

Liberalismin argumentein päädytään puolustamaan käsitystä rinnakkaisten tasa-arvojen moninaisuudesta. Tämä tulkinta on luettavissa niistä poliittisista eriarvoisuusdiskursseista, joissa suositaan vähemmistöjen oikeuksia enemmistödemokratian (tai enemmistön tyrannian) puolustamisen sijaan. Tätä strategiaa Mill perusteli Tocquevillen innoittamana jo 1800-luvulla (ks. Turner 1986, 21). Yhdenvertaisuuslakiin (L2004/21: 7§) kirjatun positiivisen erityiskohdelun voidaan tulkita tarkoittavan erilaisuuden suosimista syrjintää ennakoivissa tilanteissa. Tähtäimessä on vähemmistöryhmien integrointi yhteisöön antamalla tilaa sosiaaliselle suvaitsevaisuudelle.

Elämää ylläpitävä sosiaalisuus ei perustu samanarvoisuuteen vaan samuuteen, toteaa Arendt (2002) katsauksessaan poliittisen tilan muodos-

tumisesta sosiaalisessa toiminnassa. Kun samuus repeää kulttuuriseksi eroksi, siirrytään politiikan kehään. Sellainen sosiaalisuus, jossa monet sulautuvat yhdeksi, on Arendtille periaatteessa politiikan vastaista.

Vastavuoroinen tasa-arvoisuus ja osapuolten riippuvaisuus

Yhteisöt tarjoavat jäsenilleen toimintamahdollisuuksia, mutta vaativat myös yhteisiin sääntöihin ja velvollisuuksiin sitoutumista. Yhteisön poliittinen jäsenyys muodostuu valtasuhteiden ja riippuvaisuuden kudoksesta. Hierarkkisesti organisoituneessa yhteisössä riippuvuus on paternalistista, laskennallisesti täysin tasa-arvoisessa yhteisössä taas ekvivalentisti vastavuoroista.

Kvantitatiivisesti mitattavin talouden termein tasa-arvo käsitetään vaihtoarvoisena ja puhtaan välineellisenä suureena vailla kulttuurista merkitystä. Taloushan on rahassa mitattavien ja rahanarvoisiksi muutettavien vastikkeiden vaihtoa. Taloudellisen tasa-arvon tavoite on ollut poliittisille toimijaryhmille tärkeä. Sosiaaliluokkien, sukupuolten, ikäryhmien tai alueitten eriarvoisuusvertailuin pohjustetaan muutosvaatimuksia oman kannattajakunnan hyväksi.⁶ Käytännössä taloudesta käsin määritellyssä sosiaalisessa kansalaisuudessa on lähtökohtana yhteiskunnassa välttämättä vallitseva eriarvoisuus. Kun sitä yritetään tehdä korjaavin ja täydentävin etuuksin oikeudenmukaiseksi, myönnytään tasa-arvon saavuttamattomuuteen.

Tasa-arvo toteutuu taloudellisesti rationaalisena, kun vastikkeiden vaihdon pontimena on vaihdettavien tuotteiden (tai suhteiden) arvon ekvivalenssi eli toisaan vastaavuus. Toisaalta tuotteiden laadullinen erilaisuus tekee vaihtosuhteen kummallekin osapuolelle haluttavaksi. Välttämättömyyksiä vaihdetaan niiden käyttötärpeen vuoksi. Vaihtosuhte, jota toteutetaan vaihdon itsensä vuoksi, kuten abstraktia rahan-

vaihtoa osake- tai pörssimarkkinoilla, noudattaa reilun pelin ja puhtaan suhteen logiikkaa. Vaihtoa perustellaan vastavuoroisuudella, mutta sen kimmokkeena on prosessiin sisältyvä voiton eli lisäarvon mahdollisuus ja riskinä tappion uhka. Sosiaalisessa pääomalogiikassa (Coleman 1990) riskiä hälvennetään perustelemalla vastavuoroisen yhteistoiminnan palkitsevuutta, koska sosiaalisen koheesion lisääntyessä molemmat osapuolet voittavat. Tämä edellyttää kumppanuutta reiluna pelinä eli sitä, että molemmat kantavat vastuunsa eikä kumpikaan pyri vastikkeettomasti hyötymään toisesta vapaamatkustajan tavoin.

Sosiaalisesti ekvivalentti vaihto merkitsee partnerien tai osakkaiden osallisuutta, mikä tekee osapuolet riippuvaisiksi toisistaan. Jos riippuvuutta ylläpitävät intressit ovat yhtäläiset, kumpikin osapuoli panostaa mahdollisuuteen hyötyä siitä. Vapaaehtoisuuteen perustuva tasa-arvoinen sosiaalisuus tuottaa parhaimmillaan lisäarvoa kummallekin. Riippuvuus voi kuitenkin jatkuessaan ruokkia eriarvoisuutta, jolloin puhtaana vaihtosuhteenä alkaneessa partneriudessa aletaan laskelmoida, kumpi osapuoli panostaa suhteeseen refleksiivisesti enemmän, kumpi sitoutuu siihen vakuuttavammin ja kummalle suhde on merkityksellisempi. ”Puhtaaseen suhteeseen” latautuu kulttuurisia merkityksiä, joihin vedotaan elämänpoliittisissa valinnoissa (Giddens 1991), kun punnitaan emotionaalisen tunnesiteen vastavuoroisuutta siihen uhrattuine kustannuksineen ja saatuine hyötyineen.

Laskelmointi kuuluu anonymien suhteiden luonteeseen. Yhdenvertaisuuden vaatimukset pelkistyvät luottamuksessa tuntemattomiin (Seligman 1997). Vastavuoroinen luottamus on sosiaalisen vaihtosuhteen onnistumisen tae, mitä anonymissa riskipitoisessa riippuvuudessa jatkuvasti testataan. Henkivakuutus perustuu tällaiseen reiluun peliin. Jännite yksilöllisen autonomisuuden eli yksilönvapauden ja sosiaalisen riippuvuuden eli suhteen velvoittavuuden välillä tuo eriarvoistumistendenssit mukaan

tasa-arvon arviointiin heti, kun vastavuoroisuuden toteutumista aletaan punnita saamisten ja antamisten yhtäläisyytenä. Tasa-arvoa käytetään punnukseksi laskettaessa riippuvuussuhteeseen panostettuja kustannuksia ja hyötyjä. Näin se tuottaa välineellistä lisäarvoa sosiaaliseen suhteeseen.

Tasa-arvoinen vastavuoroisuus⁷ edellyttää yhtäläistä riippuvuutta sosiaalisen suhteen osapuolilta. Suhde, jonka jatkuvuuden ratkaisee tasapainottelu saamisen ja antamisen ja samalla autonomian ja riippuvuuden välillä, politisoituu valtasuhteeksi. Arendt (2002) huomauttaa vallan poliittisena käsitteenä sisältävän mahdollisuuden toimia enemmän toimimalla yhdessä. Siten syntyy koheesiota ja kasautuu sosiaalista pääomaa yhteistoimintaan, jossa kukin tekee osansa ja kunkin tehtävä on erityinen. Jaettaessa tuotot lisäarvologiikan mukaan on tuottavimpia toimijoita palkittava eniten. Suhteessa, jonka osapuolet panostavat tuottavuuteen, tavoitellaan tasa-arvoa tuottavan vallan välineenä, demokraattisen jäsenyhteisön hallinnan voimaannuttavana tehokeinona.

Tasa-arvo kulttuuristuu merkityksellisenä, kun suhde koetaan sisällöltään yhteisenä, meidän omanamme. Yhteiselämyksiä ja yhteisymmärrystä vahvistetaan rituaalein seremonioissa, joissa vahvistetaan kumppanuutta ja suhteen kannattavuutta. Osapuoli, jolle suhde on vähemmän merkityksellinen, on taipuvainen käyttämään partneria hyväkseen omissa voitontavoittelussaan ja tekemään suhteesta eriarvoistavan vallan välineen. Hyötysuhteen arvoa punnitaan tasa-arvona vähenevän rajahyödyn perustein. Pisteessä, jossa sosiaalisen suhteen kulttuurisesta merkityksellisyydestä tulee rasite, suhteesta vapautuminen on yksilöllisyyden voitto. Voitto lunastetaan lumetilassa, jossa sosiaalisuus jää vaille sisältöä ja kulttuurisuus vaille yhteisyyttä.

Olisiko tasa-arvon kulttuuris-sosiaalinen dilemma vältettävissä oikeudenmukaisuuden

keinoin? Oikeudenmukaisuus on moraalisesti latautunutta, koska ihmisillä on oikeudenmukaisuuden taju, mikä Rawlsin (1988) mukaan tarkoittaa yhtäläisen kohtelun vaatimuksia. Jos huolenpitoa vaativa valta- ja riippuvuussuhde ei sisällä myötätuntoa, vähäosaisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen karsiutuu pois. Oikeudenmukaisuus toteutuu saajan oikeudessa päättää, ottaako vastikkeettoman, mutta eriarvoisuutta merkitsevän lahjan vastaan. Lahjan on oltava molemminpuolisesti arvokas, eikä sitä pidä tarjota ylemmydentuntoisen säilin vuoksi, jotta se säilyttää kunniallisuutensa. Pohtiessaan samanaikaisen tuen ja autonomian tarvetta eli itsemääräämisoikeuden säilyttämistä riippuvuussuhteessa Sennett (2004) päätyy siihen, että läheisessä suhteessa ei voida ymmärtää toista läpikotaisin. Tämän tosiasian hyväksyminen antaa tilaa ja tarjoaa mahdollisuuden henkilökohtaiseen merkityksellisyyteen sosiaalisessa suhteessa, joka velvoittaa riippuvaisuuteen. Vaikka tasa-arvo ei sosiaalisessa suhteessa aina toteudu vaa'alla punniten tasapainoisesti, voidaan suhdetta perustella tasa-arvoisena, kun siinä voimasuhteiden painopisteet vaihtelevat niin, että suhteen molemmat osapuolet ovat tilanteittain tasapuolisesti voitolla ja näin tunnustavat toistensa yhtäläisen kohtelun ehdot. Vapaina kansalaisina yksilöt hyväksyvät toistensa erilaisuuden ja juuri siksi yhdenvertaisuuden.

Kohti yhdenvertaisuutta globaalissa kulttuurikansalaisuudessa

Miten tunnistamme laadullisesti erilaisten samanveroisuuden ja millaisia käytäntöjä se edellyttää? Sennett sanoo sen vaativan sekä samastumista että eron tekemistä; sekä itsemme että toisten autonomian myöntämistä, mutta myös yhteenkuuluvuuden tuntemista. "Kun tunnistan, millä tavoin sinä olet erilainen kuin minä, ymmärrän paremmin, millainen henkilö itse olen", huomauttaa Sennett (2004, 126). Tämän tunnustamisen ja ymmärryksen ennakohehtona on

kokemus yhteisymmärryksestä, kuitenkin mahdollisuutena, jonka olennainen lisäehto on myös sen myöntäminen, etten välttämättä ymmärrä sinua, vaikka kohtaisimmekin tasavertaisina. Tätä myönnytystä vaatii Baumanin (1993) esiintuoma näkökohta, että päästäksemme läheisyyteen on yksilönvapauden autonomia sovittava yhteen toista koskevan moraalisen huolenpitovaateen eli toista varten olemisen kanssa⁸. Tasa-arvon kulttuurinen merkitys syntyy tasapainottelusta jokaisen oikeuksiin kuuluvan poliittisen itsemääräysvallan ja kaikkien velvollisuutena olevan sosiaalisen yhteisvastuun välillä.

Inklusiivinen kansalaisjäsenyys takaa poliittiset oikeudet, sosiaaliset velvollisuudet ja kulttuuriset vapaudet "suurimman yhteisen nimittäjän" perustein. Eksklusio sulkee jäsenyyden rajat. Kansalliset vähemmistöt, maahanmuuttajat ja erityisesti laittomat pakolaiset kokevat kansalaisoikeudet ja vapaudet eksklusiivisina kunnes ovat ansainneet sisään pääsyn yhteisöön. Jäsenyys on ensin marginaalista ja siirtyminen toiminta-areenalla keskeemmällä tapahtuu toimijoiden autonomian tunnustamisen ehdoin.

Autonomia saavutetaan julkisessa tilassa, minkä valtaamiseen feministinen kansalaisuusdiskurssi on tähännyt. Samalla se on siirtänyt julkisen ja yksityisen toimintafääriin rajoja. Postfeminismi on purkanut julkista ja yksityistä tilaa koskevia kulttuurisia erotteluita tai identifioinut niitä uusin tavoin. Kun naisten representaatio on nationaalismien peilissä osoittanut kansallisvaltiosuuntautuneen tasa-arvokäsityksen rajoittuneisuuden (Lister 2003; Yuval-Davis 2000), on se saanut kiinnittämään huomiota luokkahierarkkiseen sidokseen, jota julkisen ja yksityisen toimintafääriin jakolinja ylläpitää sukupuolittuneessa sosiaalisessa kansalaisuudessa. Lister vaatiikin purkamaan tasa-arvodiskurssin patriarkaalisen valtamallin, jossa naiset hyväksytään julkisille toiminta-areenoille miespääosia täydentäviin rooleihin. Miesvallan näyttämö on rakentunut julkisten ja yksityisten toimintojen hierarkkisiksi

kehiksi. Myös kansalaistoiminnoissa sukupuolten vastuut ja hoivan alue määritellään julkisessa sfäärissä annettujen merkitysten mukaan, vaikka käytännössä julkisen ja yksityisen elämäalueen jaot murtuvat. Mouffen (1995) radikaalidemokraattisessa ehdotuksessa kansalaistoiminta limittää käytännön tilanteissa julkisen ja yksityisen toimintatilan, kun toimintoihin osallistumalla testataan yksilönvapauden suhdetta sosiaaliin velvollisuuksiin. Identiteettipolitiikan pätevyttä koetellaan vaatimalla erilaisten samanarvoisuuden kunnioittamista.

Kulttuuris-sosiaalisia käsitteitä uudistanut postmoderni diskurssi haastoi modernin rationaalisuuskäsityksen subjekteineen. Kulttuurintutkimukseen hyvin soveltuva diskursiivis-konstruktivinen tutkimustapa tematisoi kansalaisuutta erojen politiikan, identiteettipolitiikan ja multikulturalismin termein (esim. Barker 2004; Hall & du Gay 1996). Diasporakansalaisuus tai postkoloniaalinen elämäntilanne haastaa vakiintuneet kulttuuriset tavat asemoida sukupuoli tai etnis-kansallinen identiteetti. Eksklusiivisia kulttuurisia rajoja tehdään näkyviksi paikantamalla kansalaisuuden marginaalissa elävien vähemmistöjen elämäntilanteita. Näin tunnistetaan yhä enemmän erilaisuutta ja avataan myös rajanylitysmahdollisuuksia. Tasa-arvopolitiikka muuttuu yhtäläisen arvostuksen politiikaksi (politics of equal dignity), jolta vaaditaan ihmisarvon ja kansalaisoikeuksien globaalia edistämistä myös hyljeksittyjen vähemmistöjen (outcasts) tai kulttuurisina perusteltujen, alistettujen sortavien käytäntöjen osalta (Benhabib 2002; Phillips 2007).

Identiteettipolitiikan käyttö yhä uusien sosiaaliskulttuuristen erojen ja niitä merkitsevien reiviin tunnistamiseen ei kuitenkaan ole eriarvoistavien erottelujen purkamisen taie. Entisten jakolinjojen limittyessä ja sekoittuessa tarvitaan uusien rajanvetojen kulttuurista erottelukykä, mistä Yuval-Davis (2006) huomauttaa. Kulttuuristen rajatilojen diskurssiin kietoutuva erojen

politiikka nostaa esiin yhä uusia kulttuurivähemmistöjä ja vaatii kansalaisoikeuksien laajentamista koskemaan näiden ryhmien mielipide- ja ilmaisuvapauksia. Demokraattisen päätöksenteon laillisuus ratkaistaan silti enemmistön äänin.

Kansalaisoikeuksia ja vapauksia määrittelevät kulttuuriset rajat siirtyvät yhteiskuntien sisäisiksi. Uudet vähemmistöt tähtäävät toiminta-alansa laajentamiseen ja toimintamahdollisuuksiensa täysivaltaistamiseen. Yhteiskuntasopimuksen laillisuuden vartijat pitävät huolta siitä turvamarginaalista, jonka sisällä kansalaisjäsenyyteen pääsyehdot tarkastetaan. Tilanteenhallinnan nykyisessä kontingentissa yhteiskunnassa katsotaan vaativan yhtäältä avarakatseisia tulkkeja ja joustavia tuomareita, toisaalta hallinnollisten säädösten tarkentamista ja tiukentuvia kontrollikäytäntöjä. (Stevenson 2003; Dobrowolsky & Tastsoglou 2006.)

Diaspora tai hybriditeetti ei-kansalaisten vaihtoehdona

Nykyisessä monikulttuurisuuspuhunnassa kansalaisuus suhteutetaan marginaaliin paikannettujen ihmisten yhdenvertaisuuteen normaalikansalaisiin nähden. Diaspora vie ihmiset vieraisiin paikkoihin, kauas kotipesistään ja identiteetti-ryhmistään hajalleen. Kulttuurisia eroja määrittelemällä muodostetaan uusia ryhmäidentiteettejä koloniaalisine rajoineen. Bhabha (1996) on esittänyt hybriditeetin kuvaavan kulttuurista välitilaa (in-between) valtaamattomana ja rai-vaamattomana maastona. Hybrideinä tulkitaan postkoloniaalisia elämänmahdollisuuksia, kun vähemmistöt valtaavat artefaktuaalista elintilaa itselleen "kääntämällä kulttuuria" kuin raivaisivat villiä luontoa (Hall 2003b; Kalra & al. 2005). Kulttuureja sekoitellaan vapaasti keskenään tai kulttuurin aineksia yhdistellään luovasti niin, että syntyy yhä uusia variaatioita (kuten tuoteyhdistelmiä väri, maku- tai muotokokeiluista). Kulttuuriset erot hybrideinä identiteetteinä eli

jatkuvasti kehiteltävinä identiteettiprosesseina soveltuvat joustavaan tuotekäyttöön (Kalra & al. 2005), jalostettavaksi sekä omina lajikkeinaan että yhä uusina ja uusina erottelujen ja yhdistelmien koosteina. Hybridi kulttuurinen liikkuvuus vaatii toteuttajiltaan luovaa tasapainoteltua ja epäsovinnainten kokeilujen hyväksymistä. Hybrideissä identiteeteissä suhdetta itseen ja toisiin tulkitaan innovatiivisina ja muutosalttiina, shokeeraavina tai sopeuttavina identiteettirakennelmina. Hybridisyys viittaa myös kulttuuriin esityksinä ja tuotteina, performansseina ja naamioin varustautuneina roolipelien esittäjinä.

Postkoloniaalisessa diskurssissa tuotettu uni-versaalisuudelle vastakkainen maailma koostuu vähemmistöistä, jotka elävät ambivalenteissa tilanteissa kulttuurighetoissaan tai "aidatuissa yhteisöissään" ja esiintyvät avoimissa tiloissa vain turvajoukkojen ympäröiminä tai suojava-rustein varustettuina, naamioituina, rooliasui-sina ja identiteettiään vaihtavina, vain omassa lokerossaan vapautuvina. Pysähtyessään nämä alituisesti liikkeellä olevat hybridiset lajikkeet löytävät itsensä diasporatilanteesta, joka vertautuu maanpakolaisuuteen ja vähemmistöyhteisöjen nostalgiseen juurilleen kaipuuseen (esim. Cohen 1997; Kalra & al. 2005). Diasporatilanteessa ei kotiuduta uuteen asuinpaikkaan ja sitä määrittelevään yhteisöön, koska tilanne koetaan väliaikaisena. Ghetto rajaa ja leimaa diasporassa elävän vähemmistön toiseuteen, vaille tasavertaiseksi kansalaiseksi tulemisen mahdollisuutta. Siksi diasporatilanne sinänsä on haasteena uni-versaalin kansallisvaltiokansalaisuuden vaatimalle suvaitsevaisuudelle, lojaalisuudelle ja solidarisuudelle.

Vähemmistökansalaisidentiteetin poliittiseksi vaihtoehdoksi on esitetty ryhmäytyminen väkenä (Hardt & Negri 2005). Vähemmistökansalaisidentiteetin poliittiseksi vaihtoehdoksi on esitetty ryhmäkäyttäytyminen väkenä, joka pelkkänä potentiana (Hardt & Negri 2005; Virno 2006) Jakosen ideaalipuhunnassa on "muurien

ja katukivien välistä versoavaa villiruohoa". Väen olinpaikaksi voidaan osoittaa leiri, jonne epäkansalaiset sijoittuvat tai sijoitetaan asumaan. Internointileirillä ei voida muodostaa julkista poliittista tilaa, koska siellä ollaan Könösen (2006, 423) sanoin vailla yksityisyyttä, irrallaan kaikista sosiaalisista suhteista, mistään identiteetistä ja samastumisesta. Leiriytyminen voi olla vapaaehtoista ja ryhmäkohtaista, mutta silloinkin väliaikainen elämäntilanne.

Kansalaisyhteiskunta on historiallisesti katsoen tätä villin luonnon muodostelmaa kulttuurisempi kooste ja siksi demokraattisen valtakunnan turvallisuuden tae. Palkkatyö kytki työväen ryhmänä sosiaalisen kansalaisuuden kurinalaiseen järjestykseen ja aktiiviseen toimintaan (Hardt & Negri 2005). Nyt aktiivisen kansalaisuuden nähdään tarkoittavan ihmisten kykyä hallita yksilönä omaan toimeentuloon ja turvallisuuteen sisältyviä riskejä ja toimia "oman elämänsä yrittäjänä" sekä tehdä yksilöllisiä kuluttajanvalintoja (Saastamoinen 2006, 67–68). Onko tämän sosiaalisesti kuuliaisien elämänhallintastrategian ja anarkistisen epäkansalaisuuden eli väkivallankin hyväksyvän "villin luonnon" toteuttamisen välillä vaihtoehtoja rationaalisen riskinhallinnan keinoin kontrolloidussa maailmassa? Kumpikaan tie ei näytä vievän kohti tasa-arvoista kulttuurista kansalaisuutta.

Erojen politiikka tuotteistuvassa kulttuuripolitiikassa

Kulttuurinen erojen politiikka (politics of differentiation) vaatii sosiaalista erottautumista ryhmäidentiteettien tunnistamisena ja kulttuurista erottelukykyä parhaiden valintojen tekemisenä. Se toteutuu itsemääräämisvaltana sellaisten ihmisten osalta, jotka ovat kyllin oppimiskykyisiä, oivaltavia ja luovia erottautuakseen muista paremmuuden perusteiden. Eksentriset erottautumiskeinot sopivat hybrideihin toimintalogiikkoihin, kun ne vain voidaan jalostaa (industrialisoida)

kulttuurisiksi tuotteiksi, joiden arvoa punnitaan tuottavuuden termein ja joissa propagoidaan tuottavaa valtaa. Kulttuuri tuotteistuu ja muotoutuu teknologiseksi pelikentäksi (playground), ja kulttuurin saralla tapahtuvat muodonmuutokset valtaavat myös kulttuurintutkimusta samassa merkkituotannon jatkumossa (ks. Barker 2004; McGuigan 2004; Simanainen 2004).

Tuotteistuvassa kulttuuripolitiikassa yksilöiden tai yhteisöjen luovuus saa käytettävyytensä symboliarvoa omaavista merkityspitoisista aineksista, jotka kilpailutetaan sisältötuotannon globaaleilla vientimarkkinoilla. Tuotteistuvan kulttuuripolitiikan kehyksiin upotettu sosiaaliskulttuurinen liturgia toimii "kaiken hyvän" merkitsijänä. Suomen nykyinen hallitusohjelma tähtää kansakunnan kilpailukyyn turvaamiseen EU:n jäsenvaltiona. Kannustavuus, innovatiivisuus ja kansalaisosallisuus ovat avainsanoja hyvinvoinnin ja mahdollisuuksien tasa-arvon edistämiseksi. Kulttuurille sälytetään vastuuta niin taloudellisen kasvun kuin hyvinvoinnin varmistamisessa, mutta etenkin luovan talouden edistämässä. Ohjelmassa vedotaan luovuuteen, osaamiseen ja vastuullisuuteen. Hallitus haluaa selkiyttää oman vastuun, yhteisen vastuun ja yhteiskunnan vastuun välistä suhdetta hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa. (Hallitusohjelma 19.4.2007). Tämä abstrakti sitoumus sisältää avoimen valtakirjan "uuden yhteisöllisyyden" vaalijoille.

Yhteiskunta likvidinä (Bauman 2002) koosteena on liikkuvaa ja joustavaa käteistoimintaa. Tilannekohtaiset sosiaaliset sitoumukset kevenevät ja haurastuvat postliberalismin pelikentällä, jolla panostetaan tässä ja nyt käyttökelpoisimpiin ideaaleihin. Tasa-arvonkin käytettävyyttä on tässä logiikassa performatiivista. Erojen politiikassa kukin voi valita hybridin identiteettinsä tilanteen mahdollistamin tavoin pelata roolipelejä, joille on julkisuusfoorumeilla eniten tilaa. Nämä naamiohuvit saavat kysymään, ovatko kameleontit tasa-arvoisempia kuin toiset.

Tietoyhteiskunnassa luovuuden ja osaamisen retriikka kytketään tuottavuuden tehostamiseen verkostotaloudessa ja sen tietotyössä (Castells 1996). Luovan talouden innovatiivisena ytimeenä on kulttuurin tuotteistaminen (Castells & Himanen 2002). Oppiva yhteiskunta oppivine organisaatioineen vaatii sosiaalisia innovaatioita (Hämäläinen & Heiskala 2004) palvelemaan menestymistä globaalissa kilpailussa rationaalisen vaihdon tavoittein. Ekvivalentisti vastavuoroisen vaihdon osapuolilta edellytetään sosiaalisen kumppanuuden turvatakuuta. Osakkuuden ehdot taataan kulttuurisen rituaalikäyttäytymisen keinoin. Taloudellinen vaihto kietoutuu tässä dynamiikassa kulttuurilla kuorrutettuun sosiaalisuuteen. Sopiminen tuotteiden vaihdon ehdoista niin, että molempien voittamisen mahdollisuus taataan periaatteessa tasa-arvoisten partnerien kesken, on demokraattisen kansalaisyhteiskunnan sosiaalisen toiminnan ehto reiluna pelinä, sosiaalisen koheesion lisäämisenä ja sosiaalisen pääoman kartuttamisena. Yksilöllistetty luottamus julkistuu (Seligman 2000) niin, että sen sosiaalista pitävyyttä on jatkuvasti koeteltava asiakaskansalaisuuden osallistumisstrategioissa.

Tasa-arvo on perusteltavissa kannattavuuslogiikalla, jos uskotaan tuote- ja suhdevalintoja tekevien yksilöiden tasaveroisiin mahdollisuuksiin tasapainotella valinnoissaan ja kykyihin vaihtaa erottautumisstrategiaa. Reilua peliä voidaan pelata avoimesti tai tarpeen mukaan naamioiden takana, mutta partneri ei voi olla varma, kummasta strategiasta on kyse. Tällaisesta tasa-arvopolitiikasta tulee hybridiä tai likvidiä, siis kameleonttimaista tasapainottelua. Se on luonteeltaan niin kuluttavaa, riskialtista ja epävarmaa, ettei voida olla varmoja edes vahvimpien osallistujien menestymisestä saati siitä, että heikoimpien oikeuksia puolustetaan. Näenkin Sennettin (2004) tavoin yhteiskuntamme ydinongelmaksi sen, kuinka vahvat voivat kunnioittaa niitä, joiden kohtalona on jäädä heikoiksi. Mitä enemmän vahvat erkaantuvat heikoista, sitä vai-

keampaa on löytää toisiaan arvostavaa yhteisymmärrystä.

Johtopäätökset

Yhteiskuntasopimuksessa sitoudutaan yksilönvapauden, solidaarisuuden ja yhteishyvänsä tasa-arvoisen jaon edistämiseen sosiaalisina kansalaisoikeuksina. Kansalaistoiminnan ala on laajentunut, kun vähemmistöryhmät ovat tunnustaneet identiteettinsä ja edistäneet emansipaatiopoliittisia intressejään saattamalla oikeuspuutteensa julkisen vallan institutionaalisiin toimenpitein ratkaistaviksi. Universalismiin nojaavaan hyvinvointivaltiokansalaisuuteen sisältyy lupaus oman yhteiskunnan jäsenten yhdenvertaisesta kohtelusta ja yksilönvapauksien edistämisestä. Käytännössä tasa-arvotavoitteiden saavuttamista arvioidaan laskennallisilla normeilla. Näitä normeja on vaikea soveltaa kulttuuriseen kansalaisuuteen, jonka ongelmista tulee globalisaation myötä päivänpolttavia. Yhdenvertaisuuden sosiaaliset ja kulttuuriset perustelut osoittautuvat keskenään ristiriitaisiksi. Silti niiden sisältämät näkökohdat on sovitettava yhteen ratkaisuisissa, jotka vaativat kansalaisoikeuksien laajentamista yli kansallisvaltion rajojen. Täysivaltainen kansalaisuus ei voi toteutua ihmisten kesken tasa-arvoisesti, jos toisilla ihmisillä on sosiaalinen paikkansa yhteiskunnan ytimessä ja toisilla marginaalissa.

Kulttuurisen kansalaisuuden perusteluna on liberaalin yksilönvapauden ideaali. Yksilönvapauksien markkinointi uusliberalismin kilpakentillä rikastuttaa voittajia ja köyhdyttää häviäjäntä. Vapausideaalien subjektiivisesti merkitykselliset ilmaisut tuottavat erojen politiikkaa diskursseissa, joissa tehdään makuihin, taitoihin ja identiteettien erilaistumiseen pohjautuvia distinktiivisiä erotteluita. Niillä oikeutetaan sosiaalinen eriarvoistuminen. Vastavuoroisesti veloitettava kansalaisuus ei voi tukeutua yksinomaan subjektiiviseen nautittavuuteen, yksilönvapau-

teen ja luovuuteen kulttuurisen kansalaisuuden perusteluina. Kulttuurinen ulottuvuus puolestaan suljetaan pois sosiaalisen kansalaisuuden laskennallisesti normitetuissa tasa-arvuokitteluisissa. Yhdenvertaisuuskäytäntöihin on löydetty ratkaisut eriarvoisuuden vähentämisestä ja erilaisuuden samanarvoisuuden kunnioittamisesta.

Niin kansallisella kuin laajemmalla kansainväliselläkin ulottuvuudella kansalaisoikeuksia määrittelyyn sopimusasiakirjoihin on sisällytetty poliittisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kansalaisuuden ideaalit. Koska nämä ideaalit ovat sisäisesti ristiriitaisia, ei mikään takaa niiden toteutumista sisällöllisen tasa-arvon eli merkitykselliseksi koetun yhdenvertaisuuden perustein. Tasa-arvoisen kansalaisuuden kulttuurista sisältöä on puntaroitava käytännön toimintatilanteissa. Mikä on kulloinkin yksilönvapauden ja sosiaalisten velvollisuuksien painoarvo? Suositaanko mahdollisuuksien vai saavutusten tasa-arvoon perustuvaa toimintastrategiaa kansalaisuutta edistettäessä? Sosiaalisen suhteen lähtöviivalla voidaan olla tasatilanteessa tai lähtökohtaisesti heikompi on voinut saada tasoitusta. Suhde, jossa ollaan toisistaan riippuvaisia, sisältää eriarvoistumisen mahdollisuuden.

Kulttuuriseen arvologiikkaan hiipii eriarvoisuus sisään, kun paremmuutta vertaillaan kvalifikaatioin ja siirrytään puhtaan subjektiivisen arvon laadullisesta merkityksestä arvojen vertailuun sosiaalisilla vaihtoarvomarkkinoilla. Individualistinen yksilönvapaus takaa autonomisten subjektien itsehallinnan. Laadullisesti toisistaan erottuvat toimijat tunnistavat toistensa omaleimaisuuden. Kulttuuriltaan erilaiset toimijat voivat elää rinnakkain arvostamalla toisiaan, kunnioittamalla toistensa erilaisuutta ja myöntämällä toistensa tarpeellisuuden.

Erojen politiikka tuottaa kulttuurista erilaisuutta tunnistamalla merkityksiä. Erilaisuutta järjestelään tyypittelemällä ja luokittelemalla sosiaalis-

ten yhteisöjen tunnuspiirteitä. Näin muodostuvat eriarvoisuushierarkiat otetaan poliittiseen käyttöön, kun toimijat kilpailevat paremmuudesta yhteisön vallanjaossa, missä myös kansalaisjäsenyyden ehdot kilpailutetaan. Tasa-arvo on universaalikansalaisuuden normi, enemmistodemokratian ideaalitavoite ja vähemmistöpolitiikan käytännön haaste. Jos tasa-arvo täysivaltaisen kansalaisuuden sisältönä uhrataan valtakilpailulle, se välineellistyy ydintään myöten. Näin voi käydä tasa-arvon ideologisessa käytössä kaiken hyvän merkitsijänä, universaaliksi perustellulla, mutta oman yhteisön rajoissa toimivalla sosiaalisuuden kentällä. Poliittisten kansalaisten tehtävänä on osoittaa, kenen nimissä ja missä rajoissa toimitaan.

Merkityksellisessä suhteessa on tasapainoitava subjektiivisesti omaksutun autonomian ja sosiaaliseen riippuvuuteen suostumisen välillä. On myönnettävä Simone de Beauvoirin (2000,408) sanoin siihen, että tasa-arvoisessakin suhteessa, jonka osapuolet tunnustavat toisensa subjekteiksi, "molemmat jäävät silti toisilleen Toisiksi". Meiksi tuleminen vaatii toista varten olemista läheisyyden moraalien lähtökohtana. Tasa-arvon tavoite erilaisten yhdenvertaisessa toista varten olemisessa tarjoaa ideaalisen sisällön suhteeseen, jonka osapuolet kunnioittavat toinen toistaan persoonina ja täysivaltaisina kansalaisina. Tätä tavoitetta tarvitaan, koska elämästä ilman ideaaleja katoaa kulttuurinen merkityksellisyys.

Viitteet

¹ Kansalaisuutta edistäneen demokratian kehitystä voidaan luonnehtia republikanismin ja liberalismin termein. Kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta ovat olennaisia siirtymät protektiivisesta diskursiiviseen, representationaalista deliberatiiviseen ja konstitutiiviseen kompetitiiviseen demokratiaan. (Held 2006; Phillips 1999; ks. myös Lister ym. 2007; Wicker 1997.)

² Antiikissa kansalainen (citizen) tarkoitti kaupungin asukasta; nykyisellään kansalaisoikeudet (civic rights)

määritellään kansallisvaltion rajoissa. Vaillinaiset toimintamahdollisuudet kansallisvaltion sisällä ilmaisevat ei-kansalaisien (denizens) vapausrajoitteita ja tasa-arvopuutteita. Kansalaisuuden marginaalitalassa eriarvoisuus ilmenee myös näennäiskansalaisuutena eli poliittisten oikeuksien vajeina. Epäkansalaisilta (aliens) oikeus toimintaan on kokonaan evätty tai toimintatila suljettu. (Castles & Davidson 2000.)

³ Kansalaisoikeuksien kansallisissa perusteluissa vedotaan kolmeen periaatteeseen: verenperintöön (ius sanguinis), maanomistukseen (ius soli) ja kotipaikkaan (ius domicilii). Verenperintö nojaa etniseen yhtäläisyyteen, maanomistus maanvaltauksen ja kotipaikka edelleen näistä periaatteista johdettuun paikoilleen asettumiseen (Castles & Davidson 2000, 84–85).

⁴ Sosiaalisten oikeuksien toteuttamiselle on määritelty laskennalliset normit taloudellisina suureina, kuten BKT:na, palkkakehityksenä tai verovaroin kustannettuina sosiaalietuuksina. Hyvinvointiretoriikassa sosiaaliturvan oikeutus on yhä kiinteämmin kytkeyty taloudelliseen tehokkuuteen. (ks. Julkunen 2001; Helne ym. 2003; Kiander & Lönnqvist 2002; Pierson (toim.) 2001; Walker 2005).

⁵ Valtion tasolla BKT tai muu hyvinvointi-indeksi toimii tällaisena mittarina.

⁶ Talousperusteisista tasa-arvo-ongelmista ei ole puutetta, ajankohtaisimerkkeinä työmarkkinakäytännöissä kummitteleva "naisten euro" tai hallitusohjelmassa vaadittu "tasa-arvoerä", perhevapaakustannusten korvauserusteet tai maahanmuuttajien työsopimusoikeuksien laiminlyönnit.

⁷ Benhabibin (2002) käyttämä termi egalitarian reciprocity viittaa deliberatiivisen demokratian oikeudenmukaisuussääntöihin.

⁸ Läheisyyden etiikan ongelmista ks. myös Ahponen 1998, 207–217.

Kirjallisuus

Ahponen, Pirkkoliisa (1991) Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot. Tutkimus ylevän maallistumisesta. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 13.

Ahponen, Pirkkoliisa (1998) Läheisten suhteiden moraalit ja globaalin vastuun etiikka. Teoksessa Elina Saksala (toim.) Muutoksen sosiologia. YLE. Opetuspalvelut. Jyväskylä: Gummerus, 207–217.

Ahponen, Pirkkoliisa (2001) Kulttuurin pesäpaikka. Helsinki: WSOY.

Ahponen, Pirkkoliisa & Kangas, Anita (toim.) (2004)

Construction of Cultural Policy. Jyväskylä: SoPhi. Anttonen, Anneli ja Sipilä, Jorma (2000). Suomalaisista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Arendt, Hannah (2002) Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot. Tampere: Vastapaino.

Barker, Chris (2004) Cultural Studies. Theory and Practice. London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE.

Barry, Brian (2001) Culture & Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism. Cambridge: Polity.

Bauman, Zygmunt (1993) Postmodern Ethics. Oxford and Cambridge: Blackwell.

Bauman, Zygmunt (2002) Notkea moderni. (alkup. 2000) Tampere: Vastapaino.

Benhabib, Seyla (2002) The Claims of Culture. Equality and Diversity in the global Era. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Bhabha, Homi (1996) Culture's In-Between. Teoksessa Stuart Hall & Paul du Gay (toim.) Questions of Cultural Identity. London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE, 53–60.

Callinicos, Alex (2001) Equality. Cambridge: Polity.

Castells, Manuel (1996) The Information Age: Economy, society and Culture. Volume I: The Rise of the Network Society. Massachusetts & Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel & Himanen, Pekka (2002) The information society and the welfare state: the Finnish model. Oxford. Oxford University Press.

Castles, Stephen & Davidson, Alastair (2000) Citizenship and Migration. Globalization and the politics of belonging. Houndsmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave.

Cohen, Robin (1997) Global Diasporas: An Introduction. London: UCL-press.

Coleman, James S. (1990) Foundations of Social Theory. Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press.

de Beauvoir, Simone (2000) Toinen sukupuoli (alkup. 1949). Jyväskylä: Tammi.

- Delanty, Gerard (2002) *Citizenship in a global age. Society, culture, politics*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Dobrowolsky, Alexandra & Tastsoglou, Evangelia (2006) *Crossing Boundaries and Making Connections*. Teoksessa Evangelia Tastsoglou & Alexandra Dobrowolsky (toim.) *Women, Migration and Citizenship. Making Local, National and Transnational Connections*. Aldershot and Burlington: Ashgate, 1–35.
- Eräsaari, Risto (2005) *Inklusio, eksklusio ja integraatio sosiaalipolitiikassa. Kiistakysymysten kartoitusta*. *Janus* 13 (3), 252–267.
- Euroopan Unionin virallinen lehti 2004/C 310. 47. vsk. Sopimus Euroopan perustuslaista (2004). <http://eur-lex.europa.eu/fi/treaties/index.htm>
- Habermas, Jürgen (1994) *Struggles for Recognition in the Democratic Constitutional State*. Teoksessa Charles Taylor ym. (toim.) *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 107–148.
- Hall Stuart (2003a) *Kulttuuri, paikka, identiteetti*. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 85–128.
- Hall, Stuart (2003b) *Monikulttuurisuus*. Teoksessa: Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 233–281.
- Hall, Stuart & du Gay, Paul (toim.) (1996) *Questions of Cultural Identity*. London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE.
- Hallitusohjelma: Vastuullinen, välittävä ja kannustava Suomi. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007. <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/>
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2005) *Imperiumi* (alkup. 2000). Helsinki: WSOY.
- Held, David (2006) *Models of Democracy*. (1. p. 1988) Cambridge: Polity Press.
- Helne, Tuula, Julkunen, Raija, Kajanoja, Jouko, Laitinen-Kuikka, Sini, Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (2003) *Sosiaalinen politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.) (2006). *Vää-*
- ryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hindess, Barry (2005) *The Globalisation of Citizenship*. Teoksessa Sor-hoon Tan (toim.) *Challenging Citizenship. Group Membership and Cultural Identity in a Global Age*. Aldershot & Burlington: Ashgate, 63–74.
- Hämäläinen, Timo & Heiskala, Risto (2004) *Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky*. Helsinki: Edita.
- Ilmonen Kaj (2000) *Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus*. Teoksessa Ilmonen Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi, 9–38.
- Ilmonen Kaj (toim.) (2000) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi.
- Jakonen, Mikko (2006) *Väki*. Teoksessa: Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 312–327.
- Jakonen, Mikko, Peltokoski, Jukka & Virtanen, Akseli (toim.) (2006) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijänä ja asiakkaana. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2006a) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija (2006b) *Universalismista köyhyysspolitiikkaan? Teoksessa: Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 43–59.
- Kalra, Virinder S., Kaur, Raminder & Hutnyk, John (2005) *Diaspora & Hybridity*. London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE.
- Kangas, Anita (2004) *New clothes for cultural policy*. Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen & Anita Kangas (toim.) *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: SoPhi, 21–39.
- Kiander, Jaakko & Lönnqvist, Henrik (2002) *Hyvin-*

- vointivaltio ja talouskasvu. Porvoo:WSOY.
- Könönen, Jukka (2006) *Leiri*. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 420–429.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) (2003) *Eri-laisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Lister, Ruth (2003) *Citizenship. Feminist perspectives* (2. ed.) Palgrave: Macmillan.
- Lister, Ruth, Williams, Fiona, Anttonen, Anneli, Bussemaker, Jet, Gerhard, Ute, Heinen, Jacqueline, Johansson, Stina, Leira, Arnlaug, Siim, Birte, Tobio, Constanza & Gavanoas, Anna (2007) *Gendering Citizenship. New Challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Policy Press.
- Marshall, T. H. (1992) (1. p. 1950) *Citizenship and Social Class*. London: Pluto.
- McGuigan, Jim (2004) *Cultural Analysis and Politics in the Information Age*. Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen & Anita Kangas (toim.) *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: SoPhi, 125–149.
- Mouffe, Chantal (1995) *Feminism, citizenship, and radical democratic politics*. Teoksessa Linda Nicholson & Steven Seidman (toim.) *Social postmodernism. Beyond identity politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 315–331.
- Niemi, Riikka (2006) *Pitääkö hyvinvointivaltio lupauksensa? Universalismi ja ihmisten yksilölliset elämäntilanteet*. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääräyksiä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 61–75.
- Nicholson, Linda & Seidman, Steven (toim.) (1995) *Social postmodernism. Beyond identity politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, Paul (ed.) (2001) *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, Anne (1999) *Which Equalities Matter?* Cambridge: Polity Press.
- Phillips, Anne (2007) *Multiculturalism without Culture*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Platon (toim. 2001) *Valtio*. Helsinki: Otava.
- Ratcliffe, Peter (2004) *'Race', Ethnicity and Difference. Imagining the Inclusive Society*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Rawls, John (1988) (alkup. 1971) *Oikeudenmukaisuusteoria*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Rose, Nikolas (2006) *Powers of freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saastamoinen, Mikko (2006) *Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ihanne*. Teoksessa Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.): *Kansalaisuuden ääriä*. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus. Palmenia-sarja, 53–84.
- Seligman, Adam (1997) *The Problem of Trust*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press.
- Seligman, Adam (2000) *Luottamuksen ongelma*. Teoksessa Ilmonen Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi, 39–54.
- Sennett, Richard (2004) *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Tampere: Vastapaino.
- Simanainen, Niina (2004) *Artists and New Technologies – Questions on the New Playground*. Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen & Anita Kangas (toim.) *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: SoPhi, 171–186.
- Stevenson, Nick (2003) *Cultural Citizenship. Cosmopolitan Questions*. Glasgow: Open University Press.
- Suomen perustuslaki (L 1999/731).
- Tan, Sor-hoon (toim.) (2005) *Challenging Citizenship. Group Membership and Cultural Identity in a Global Age*. Aldershot & Burlington: Ashgate.
- Tasa-arvolaki (L 1986/609): *Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.1986/609*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Tastoglou, Evangelia & Dobrowolsky, Alexandra (2006) (toim.) *Women, Migration and Citizenship. Making Local, National and Transnational Connections*. Aldershot and Burlington: Ashgate.
- Taylor, Charles ym. (toim.) *Multiculturalism*. Exam-

ining the Politics of Recognition . Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

de Tocqueville, Alexis (2006) *Demokratia Amerikkassa* (alkup. 1835; 1840). Tampere: Gaudeamus.

Turner, Bryan S. (1986) *Equality*. Chichester; London and New York: Ellis Horwood Limited & Tavistock Publications.

Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi* (alkup. 2001). Helsinki: Tutkijaliitto.

Walker, Robert (2005) *Social Security and welfare. Concepts and comparisons*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.

Wicker, Hans-Rudolf (ed.) (1997) *Rethinking nationalism and ethnicity: the struggle for meaning and order in Europe*. Oxford: Berg.

Williams, Raymond (2001) (1. p. 1961) *The Long Revolution*. Petersborough, Letchworth & Rozelle: Broadview Press.

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004 (L 2004/21). <http://www.finlax.fi/fi/laki/ajantasa/2004/2004/0021>

YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 10.12.1948. <http://www.ykliitto.fi/ihmis/julistus.htm>

Yuval-Davis, Nira (2000) *Gender & Nation*. London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE.

Yuval-Davis, Nira (2006) *Intersectionality and Feminist Politics*. *European Journal of Women's Studies* 13 (3), 193–209.

